

3.

Joachim Gnilk a, *Das Evangelium nach Markus* (Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament, II/1—2), 2 Bände, Benziger Verlag-Neukirchner Verlag, Zürich — Einsiedeln — Köln — Neukirchen-Vluyn 1978/79, s. 680

Najnowszy komentarz do Ewangelii Marka należy do serii EKK (Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament), która wychodzi staraniem dwóch wydawnictw: Benziger i Neukirchner pod redakcją znakomitych katolickich i ewangelickich egzegetów. Stronę katolicką reprezentują: Prof. Dr. R. S c h n a c k e n b u r g (Würzburg) i Dozent J. B l a n k (Würzburg), natomiast stronę ewangelicką: Prof. Dr. E. S c h w e i z e r (Zürich), Prof. Dr. U. W i l c k e n s (Hamburg). Zgodnie z założeniem redaktorów, różnica wyznań nie ogranicza zakresu problematyki teologicznej, a zagadnienia kontrowersyjne są wnikliwie rozpatrywane przez przedstawicieli obydwu konfesji. Komentarz opiera się na solidnych naukowych podstawach, ale ma orientację praktyczną, duszpasterską, wiąże czytelnika z tekstem biblijnym.

J. Gnilk a jest od r. 1962 profesorem Nowego Testamentu, naprzód w Münster/W, a obecnie w München. Od r. 1973 jest członkiem Papieskiej Komisji Biblijnej. Jego komentarz składa się z dwóch tomów. W pierwszym jest wykaz literatury, wstęp krytyczny i komentarz do Mk 1, 1—8, 26, a w drugim tylko komentarz do pozostałych rozdziałów Marka (8, 27—16, 20).

W wykazie literatury autor podał tylko najważniejsze pozycje w następującym porządku: komentarze, skrótowy wykaz dzieł cytowanych i wybór literatury. Pominął natomiast źródła i literaturę pomocniczą, co wydaje się słuszne, biorąc pod uwagę praktyczny profil komentarza.

Wstęp historyczno-krytyczny (A) obejmuje 19 stron i porusza następujące zagadnienia: teologiczno-historyczne miejsce napisania, Ewangelia jako nowy gatunek literacki, teologia i plan dzieła, autor i okoliczności napisania. Przegląd tematów teologicznych poprzedza synteza doktrynalna Marka. W tej syntezie, centralny temat markowy — chrystologia — został ograniczony do męki Jezusa i potraktowany zbyt ogólnie. W kontrowersyjnej kwestii autorstwa J. Gnilk a skłania się do tradycyjnego poglądu, że drugą Ewangelię napisał Jan Marek, uczeń Piotra i towarzysz Pawła (I, 33). Idzie również za tradycyjną hipotezę odnośnie miejsca napisania Ewangelii (Rzym). Przypuszcza jednak, chociaż tego nie uzasadnia, że Ewangelia miała szersze przeznaczenie, nie była skierowana tylko do chrześcijan w Rzymie, lecz w ogóle do pochodzących z pogaństwa chrześcijan na zachodzie (I, 34). Nie wiadomo też na jakiej podstawie autor twierdzi, że impulsem dla Marka do napisania Ewangelii była śmierć Piotra. Była ona, zdaniem autora, alarmującym sygnałem, że należy zatroszczyć się o przyszłość przepowiadania i zabezpieczyć tradycję pochodzącą od Jezusa (I, 35).

Autor dzieli Marka na sześć części w oparciu o kryteria teologiczne, a podział ten uzasadnia we wstępie (I, 30—32). Kwestia planu drugiej Ewangelii jest wciąż otwarta i propozycja J. Gnilk i jest wprawdzie ciekawa, ale trudno uznać ją za najlepszą. Po prologu następuje opis działalności Jezusa wobec ludu w pełni mocy, kolejny blok przedstawia Go jako Nauczyciela i Cudotwórcę, dalej idzie działalność misyjna (w podróży), wezwanie do naśladowania krzyża, działalność w Jerozolimie, zakończona męką i zwycięstwem.

Komentarz (B) rozpoczyna analiza o charakterze literackim, po której następuje wiersz po wierszu wyjaśnienie tekstu, krytyka historyczna (o ile zachodzi potrzeba), streszczenie teologiczne (Zusammenfassung) lub synteza historiozabawcza (Wirkungsgeschichte), w której czytelnik znajdzie wiele impulsów do praktycznego wykorzystania perykopy, zwłaszcza gdy idzie o przepowiadanie. Szkoda, że J. Gnilk a pominął krytykę tekstu, sygnalizując tylko w przypiskach niektóre rozbieżności (np. I, 111, 175, 205; II 47, 186). Można by ograniczyć się do najważniejszych miejsc, jak czynią to inni komentatorzy. Krytyka tekstu byłaby potrzebna zwłaszcza przy omawianiu następujących miejsc Marka: 1, 41; 5, 30; 6, 3; 9, 6.

Analiza perykop opiera się na najnowszym metodach i wynikach pracy krytyki historyczno-literackiej. Autor wykorzystuje wprawdzie badania współczesnych uczonych, ale ocenia je dosyć krytycznie. Często odwołuje się do R. B u l t m a n n a

(np. I, 64, 75, 90, 113, 126; II 69, 127, 275, 296), który należy do twórców metody „Formgeschichte” i jest szczególnie ceniony w egzegezie protestanckiej. Jego nazwisko liczy się zresztą w całej egzegezie, chociaż uczony katolicki musi z dużą ostrożnością oceniać poglądy R. Bultmanna. Autor często cytuje R. Bultmanna, kierując się prawdopodobnie ekumenicznym charakterem komentarza. Trzeba jednak przyznać, że czyni to bardzo zgrabnie, unikając kontrowersyjnych sformułowań i też wybitnego egzegety protestanckiego.

Perykopy o zasadniczym znaczeniu poddaje autor krytyce historycznej i pozytywnie ocenia ich wartość historyczną (I, 51, 75, 94, 110; II, 57, 61, 226). Usiłuje też dotrzeć do najstarszych pokładów tych opowiadań i ustalić autentyczne słowa Jezusa, czyli ipsissima Verba Jesu, które autor podwójnie określa: jako logia Jezusa (np. II, 57) lub jako warstwa Ewangelii zw. „jesuanisch” (np. I, 75).

Komentarz (Erklärung) jest opracowany gruntownie i poparty bogatą literaturą na wstępie każdej jednostki literackiej oraz w przypisach. Autor komentuje teksty w szerokim kontekście literatury judaistycznej i apokryfów. Podstawowym źródłem literatury judaistycznej jest znakomite i jak dotąd niezastąpione dzieło zbiorowe: P. Billerbeck — K. Strack, *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*, B. I—IV, München³ 1961. Autor bardzo często cytuje to dzieło (np. I, 44, 52 n, 58, 72 n, 78 n, 89; II, 56 n, 60, 66 n). Nie lekceważy też środowiska hellenistycznego oraz filologicznej interpretacji. W ten sposób wyjaśnienie tekstu jest możliwe wszechstronne i pełne. Katolickiego czytelnika interesuje interpretacja słów ustanowienia Eucharystii. Eucharystia ma istotne znaczenie w życiu i liturgii Kościoła. Otóż J. Gnilka bardzo wyraźnie stwierdza rzeczywistą obecność całej osoby Jezusa w postaciach eucharystycznych (II, 244).

Komentarz w całości ma charakter teologiczny. W tym kierunku zmierza egzegeza każdej perykopy, której uwieńczeniem jest końcowa część, nazwana przez autora „Wirkungsgeschichte”. W tej części tekst komentowany jest pokazany w aspekcie egzystencjalnym. Autor wydobywa tu te cechy, które wskazują na współczesne, aktualne oddziaływanie tekstu. Wykorzystuje w tym celu wyniki egzegezy oraz teologię w jej przekroju historycznym, od Ojców Kościoła, poprzez teologów średniowiecznych, jak św. Tomasz z Akwinu do współczesnych uczonych. Ta część komentarza jest szczególnie cenna. Uderza częste cytowanie dogmatyków protestanckich, zwłaszcza K. Bartha, a pominięcie Magisterium Ecclesiae.

Komentarz wzbogacają ekskursy, których w całości jest 15. Są one zebrane w spisie rzeczy. Dotyczą zagadnień chrystologicznych, teorii przypowieści, trądu, rozwodów, ugrupowań, przepisów i zwyczajów judaistycznych, Galilei, wojny judejskiej, zburzenia Jerozolimy. Ekskursy są bardzo ciekawe, gdyż podają wiadomości o charakterze encyklopedycznym.

W ostatniej części dzieła autor dokonuje ostatecznego podsumowania i kreśli perspektywy dalszych badań (Ausblick). Marek jest jego zdaniem punktem wyjścia w badaniach nad rekonstrukcją życia oraz działalności Jezusa i nad kierunkiem rozwoju historii dogmatów (II, 360—361). Szczególnie znaczenie przyznaje autor „Wirkungsgeschichte”, która jest próbą i sztuką odczytania Ewangelii przez chrześcijanina w kontekście współczesnego życia. Katolickiemu egzeecie wiele ma tu do powiedzenia teologia protestancka (II, 362). Opinia J. Gnilki pokrywa się tu z wnioskami, do jakich doszedł polski dogmatyk Bp A. Nossol w badaniach nad chrystologią K. Bartha. Stwierdza on mianowicie, że chrystologia K. Bartha, ma wiele do powiedzenia teologii katolickiej, że jest „ewangeliczna”, czyli biblijna i może stanowić środek przewyciężenia pogłębiającego się kryzysu chrystologicznego (Chrystologia Karola Bartha, Lublin 1979, 133).

Z tych względów komentarz J. Gnilki stanowi wartościowy przyczynek do badań i wysiłków ekumenicznych, jest pomostem pomiędzy bibliastyką protestancką i katolicką, pokazuje wartościowe aspekty teologii protestanckiej i uczy ich wykorzystania w katolickiej egzegezie.

Jest to książka godna polecenia nie tylko teologom, lecz przede wszystkim duszpasterzom. W polskiej literaturze teologicznej nadal brak komentarza praktycznego, duszpasterskiego. *Praktyczny komentarz do Nowego Testamentu* A. Jan-kowskiego, K. Romaniuka i L. Stachowiaka (dwie części, Poznań—Warszawa 1975) nie może zastąpić dzieła typu komentarza J. Gnilki. Po solidnym i naukowym komentarzu H. Langkammera przydałby się taki komentarz polskiemu czytelnikowi, zwłaszcza duszpasterzowi, choćby (na początek) w formie tłumaczenia dzieła J. Gnilki.